

## ATATÜRK ve RIZA ŞAH\*

Prof. PIERRE OBERLING

Bütün tarihi şahsiyetler gibi Atatürk de ulusal sınırları aşan bir nüfuza sahiptir. O, I.Dünya Savaşının ardından Orta Doğu'daki modernleşmenin önemli bir savunucusu olarak, teknolojiye geri kalmış ulusunun tek bir nesilde Batı'yı yakalaması için büyük bir çaba ve azim gösterdi. Bu hareket, Osmanlı İmparatorluğu döneminde aynı mahrumiyetlerle eziyet çekmiş komşu milletler için de fevkalâde önemli bir tecrübeydi. Atatürk, nutuklarında ve icraatlarında sadece kendi halkına değil, aynı zamanda İranlılara, Iraklılara, Afganlılara da hitap etti. Şah Rıza Pehlevi ( 1923 - 1941 arasında İran'ı yönetti ), Bekir Sıdkı ( 1936-1937 arasında Irak diktatörüydü) ve Emanullah Han ( 1919 - 1929 arasında Afganistan'ı yönetti), hepsi de derin bir hisle Atatürk'ün takipçileriydiler.

Rıza Şah oldukça gururlu bir kişi olmakla birlikte, modernleşmede takip ettiği hırslı programında Atatürk'ten ilham aldı. Gazi'ye büyük bir hayranlık beslediğini biliyoruz, ayrıca reformlarının esas mimarları olan Avrupa eğitilmiş ve görgülü Abdül Hüseyin Teymurtaş ve Ali Ekber Dâver'in her ikisi de Atatürk'ten derinden etkilenmiş kişilerdi <sup>1</sup>. Atatürk'ün ve Rıza Şah'ın önemli reformlarının tarihlerinde bir karşılaştırma yapılırsa, benzerlikler açıkça farkedilir. Örnek olarak:

1- Atatürk'ün Medeni kanunu 1926'da yayınlandı; Rıza Şah'ın Medeni kanununun ilk kısmı 1928'de ortaya çıktı.

2- Atatürk'ün ceza yasası (İtalyan ceza kanununu esas alan) 1926'da yayınlandı; Rıza Şah'ın ceza yasası taslağı (İtalyan ceza hukukundan etkilenen) da aynı yıl ortaya çıktı.

3- Türkiye'de laik mahkemeler ilk kez 1924'de kuruldu, bunların İran'daki ilk kuruluş tarihi 1936'dadır.

4- Türkiye kapütilyasyonları 1923'de kaldırdı; İran 1928'de.

5- Türk Dil Kurumu 1935'de kuruldu; bunun İran'daki benzeri olan Ferhengistân 1935 yılında açıldı.

6- Türkiye'de bütün geleneksel ünvan ve lâkaplar 1934'de yasaklanırken; İran'da 1935'de yasaklandı.

7- Atatürk'ün şapka kanunu 1926'da çıkarıldı; İrandaki Pehlevi Başlığı ( Külah-ı Pehlevi) 1928'de mecburi tutuldu.

8- Türkiye'de peçe giyilmesinden vazgeçirme çabaları 1925'de başlatıldı; İran'da peçenin ilgasına yönelik ilk adımlar 1928'de atıldı.

\* Pierre Oberling, " Atatürk and Rezâ Shâh", *I.Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirileri* 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994, s.651-659.

<sup>1</sup> Teymurtaş, Türkiye tarzında bir cumhuriyetin kurulmasını ilk tavsiye edenlerden biriydi. Davar'ın resmi reformları , geniş ölçüde Atatürk'ünkileri takibeden örnekleriydi.

Rıza Şah'ın Atatürk reformlarına olan ilgisi, 1934 Haziran ve Temmuz'undaki Türkiye'yi ziyaretinde oldukça arttı. Zira bu gezi Şah'ın üzerinde öyle büyük bir tesir bırakmıştı ki, bunun üzerine birkaç söz söylemeye değer kanaatindeyiz.

Şah ve beraberindekiler Türkiye'ye Doğu Beyazıd'dan girdi, buradan otomobille Erzurum ve Trabzon'a gidiyordu. Trabzon'da demirli olan savaş gemisi Yavuz vasıtasıyla Samsun'a geçtiler. Şah ve maiyetindekiler, burada kendilerini Sivas ve Kayseri üzerinden Ankara'ya ulaştırılacak olan özel bir trene alındılar. Ankara'da Atatürk tarafından karşılandılar, Şah'a eşlik eden General Arfa bu iki büyük adamın buluşmasını çok canlı bir şekilde takip etmemizi sağlamıştır:

Şah, ciddi fakat hayırhah bakışlarla perona inerken biz de onu takip ettik. Gazi keskin mavi gözleriyle Şah'a bakıyordu, gülümseyerek yaklaştı ve birbirlerinin gözlerindeki dikkati yakalamak istercesine tokalaştılar. Görünüşleriyle olduğu kadar farklı zihniyetteki iki lider şimdi yüzyüzeydi, fakat ülkülerinde ve onlardan hasıl olan otorite ve karakterlerindeki fevkalâde kuvvet benzeşmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, açık, düzenli hatlarıyla ve aynı anda bütün yönlere bakıyormuş gibi fevkalâde bir etki bırakan mavi gözlerinden birindeki görünüşüyle, orta boylu bir adamdı. O, engin letafeti ve otoriter sesiyle, hakim bir şahsiyete sahipti <sup>2</sup>.

Şah yaptığı kısa konuşmasında daveti için Gazi'ye teşekkür etti ve dönüşlerini takiben O'nun İran'ı ziyaretinde misafiri olacağını ümit ettiğini ifade etti. Rıza Şah'ın biyografisini yazan Donald N. Wilber'a göre, İran Şahı Ankara'ya ulaştığında karamsar bir haldeydi, "Ankara'ya kadar uzun bir otomobil, gemi ve tren yolculuğu hükümdarda şaşırtıcı bir etki yaratmıştı. O... maiyetindekilere Türkiye'nin bu kadarını yapabildiğine ve İran'dakileri geçebildiğine inanamadığını söyledi" <sup>3</sup> diye yazar.

Ancak Rıza Şah ile Atatürk oldukça iyi anlaştılar ve Şah dönerken memnundu. Sonucu belirsiz bir kumar oynayan iki lider, milletlerini modernleştirmenin en iyi nasıl olacağı hakkında fikir alışverişinde bulundular. Wilber, mülâkatlarının esas konusu olarak şunları zikreder:

Topluluklardaki dinin otoritesi nasıl giderilebilir, zira her ikisi de dindeki batıl inançların ortadan kaldırılmasının, ilerlemenin temeli olduğunu düşünüyorlardı. Ayrıca Şah Türkiye'de iken yurdunda atabileceği adımların örneklerini de gördü <sup>4</sup>.

Rıza Şah 19 Haziran'da Büyük Millet Meclisi'nin bir oturumuna katıldı. Atatürk'ün karşılama törenindeki sözlerine cevaben yaptığı konuşmasını ev sahibini de överek, şöyle sürdürdü:

Bir süredir, insanlarımızın ve şevketli önderinizin yurtsever liderliğindeki büyük komşumuz idaresinin bütün sahalarda tesis ettiği gelişmesine tanık olmaktan sevinç duydum <sup>5</sup>.

Daha sonra Meclis Başkanı'nın bu olayın anısına teklif ettiği, bütün Türklerin bir soyadı seçmesini gerektiren İran'dakinin benzeri bir kanun derhal kabul edildi. Bu Rıza Şah'ın Atatürk'ten önce gerçekleştirdiği dikkate değer tek reformdu <sup>6</sup>.

<sup>2</sup> Hassan Arfa, *Under Five Shashes*, London, 1964, s.246.

<sup>3</sup> Donald N. Wilber, *Rıza Şah Pahlavi: The Resurrection and Reconstruction of Iran*, New York, 1975, s.158.

<sup>4</sup> Wilber, *Rıza Şah*, s.159.

<sup>5</sup> Abd-al Rezâ Sâdeqîpûr, *Yâdqâr-e Gozashte*, Tehran, 1967, s.129.

<sup>6</sup> Rıza Şah'ın Ankara'daki incelemeleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. *Milliyet*, 16,17,18,19 ve 20 Haziran, 1934.

Atatürk ve Rıza Şah 20 Haziran'da Eskişehir, Kütahya, Afyon, İzmir, Balıkesir, Çanakkale ve İstanbul'u kapsayan uzun bir geziye çıktılar. Özel tren bir gece geç vakit Uşak'a ulaştığında müessif bir hadise meydana geldi. Atatürk pencereden bakarken bir sürü insan onun eline dokunmaya çalışıyordu. Atatürk aniden hiddetle gerildi. Ellerini arkasında bağliyerek bağirdi " Bu adam elime dokunmaya nasıl cür'et eder ! " General Arfa şahit olduğu karışıklıktan incinirken bir hocanın sarığının havaya fırlatıldığını ve kalabalıkta kaybolduğunu gördü. Atatürk yerel idareciyi öfkeyle azarlıyor ve mülâhazaya bile gerek duymadan işten el çektiriyordu<sup>7</sup>. Bu olaydan kısa süre sonra Büyük Millet Meclisince din adamlarının çalıştıkları yer dışında farklı elbise giymelerini yasaklayan bir kanunun çıkarıldığına işaret etmek yerinde olur.

Rıza Şah'ın İstanbul'a vardığında bir kez daha şaşırıldığı söylenebilir. Türkiye'ye doğru yola koyulduğunda Avrupa'yı da ziyaret imkânına kavuşmuştu, ancak artık söylenecek fazla bir şey yoktu. Wilber, "Şah'ın Türkiye'yi böyle gelişmiş gördüğünde ve İran'daki şartlarla karşılaştırdığında daha modern ülkeleri ziyaret etmek istememesinin muhtemel olduğunu" ileri sürer<sup>8</sup>. O, İranlıların Türklerden daha kabiliyetli olduğuna ikna edildi, fakat Şah maiyetindekilere "Türklerdeki hem asker hem sivil büyük bir disiplin duygusunun varlığına" ve "Türk'ün daha itaatkâr ve idare edilebilir" olduğuna işaret etti<sup>9</sup>.

Rıza Şah'ın sıkıntısı İran'a döndüğünde nüksetti. Onu karşılayan vekillerinden birisi İran'da kalkınmanın Türkiye doğrultusunda olduğunu teyid edince, Şah onun sözünü keserek devam etti : "Böyle ileri hedefler koyarak, İran'ın ilerlemesine mani olursunuz... Bugün için iyimserliğe yol açacak hiçbirşey olmuyor"<sup>10</sup>. Şah, "Türkiye'nin ilerleme ve gelişmesinin Atatürk'ün tecrübeli ve yurtsever kadrolarına dayandığını"<sup>11</sup> ifade ederken, İran'ın geri kalmışlığında kendi yönetiminin üyelerini de sorumlu tutuyordu.

Bununla beraber Rıza Şah bütün durgunluğuna rağmen Türkiye ziyaretinden oldukça faydalandı ve bu doğrultuda işe koyuldu. Neticede bu seyahati takibeden iki yıl kariyerinin en üretken dönemi oldu. 1935'de karma halk okulları açıldı, Tahran Üniversitesi ve Ferhengistân kuruldu, resmi üniforma kanunu kabul edildi, Kurban Bayramında Tahran'ın ana meydanında deve kurban edilmesi yasaklandı ve Tahran'daki Kadın Kültür Merkezi resmi bir törenle açıldı. 1936'da bütün okullarda yetişkinler için akşam sınıfları kurulması karara bağlandı, adlî sistem yeniden düzenlenip laikleştirildi ve son adımlar da peçenin ilga edilmesi için atıldı.

Bütün bunlara karşın, Rıza Şah'ın İran'ı hiçbir zaman Atatürk Türkiyeesi kadar Batılı olmadı. Rıza Şah, Kaçar Hanedanını kovdu ama bir cumhuriyet kuramadı. Ferhengistân vasıtasıyla Fars dilini sadeleştirmeye girişti, ancak alfabeyi değiştiremedi. Din adamlarının gücünü azalttı, fakat laik bir devlet yaratamadı. Yeni bir medeni hukuk getirdi, fakat çok eşlilik ve geçici evlilik gibi birtakım geleneksel kurumların alıkonulması dışında, bunun büyük kısmı sadece Şeriat'ın tefsirlerinden ibaret kaldı.

Rıza Şah, Gazi'nin sıradan bir kopyası şeklinde, sık sık iddia edildiği gibi Batı medeniyetinin parlaklığıyla onun içeriğinden daha mı fazla ilgileniyordu ? Aslında bu iddiayı teyid eden bazı gerçekler vardır. Rıza Şah'ın açıkça mantıksız kararlar vermeye sürüklendiği ve bu hadiselerde daha fazla görüşlerle ilgilendiği bir gerçektir. Ne sanatçısı ne de modern bir orkestrası olmadığı halde, Tahran'da bir opera binasının inşa

<sup>7</sup> Arfa, *Under Five Shash*, s.250.

<sup>8</sup> Wilber, *Rıza Şah*, s.159.

<sup>9</sup> Wilber, *Rıza Şah*, s.159.

<sup>10</sup> Mahdi Qoli Hedâyat Mokhber-os-Saltane, *Khâterât va Khatarât*, Tehran, 1950, s.404.

<sup>11</sup> Wilber, *Rıza Şah*, s.160.

edilmesi buna bir örnektir. Bütün Avrupa şehirlerindeki gibi, Tahran'ın ana caddelerindeki binaların en azından ikisinin çok katlı olması Şah'ın böyle resmi emirlerindendi. Tahran'a su tesisatı kurulmaması dahi onun kararıydı, çünkü insanlar boruları göremeyecekti. Kendisinin Mâzenderân'daki köy modeli, Atatürk'ün Ankara'daki çiftliğinin gülünç bir karikatürüydü, ancak utançtan başka birşey değildi. Ayrıca develere karşı ( ez şotor be motor sloganıyla) yürüttüğü kampanyası ülke ekonomisi için gerçekten zararlı olmuştu.

Mamafih, 1920 başlarındaki İran'ın aynı dönemin Türkiye'si olmadığı unutulmamalıdır. İran Batıyla sadece birkaç bağa sahipti ve batılı bir eğitim alan veya teknik bilgiye sahip çok az İranlı mevcuttu. Rıza Şah'ın ancak kendisi tahsilliydi. İran, Türkiye'deki gibi bir idari düzen şekline sahip değildi, aynı zamanda İranlı idareciler Türk meslektaşlarıyla aynı hizmet geleneğine bağlı değillerdi. İran'daki Şii din adamları, XIX. yüzyılda idari ve iktisadi özerkliklerini kaybeden Türkiye'nin sünni ulemasından daha fazla güce ve zenginliğe sahipti. Bununla birlikte İran'daki tüccarlar ulema ile yakın müttefik olarak kendilerine muhafazakâr bir kalkan tesis ettiler. İran'da sadece birkaç karayolunun dışında demiryolu da yoktu. İran nüfusunun üçte birinden fazlası göçebeydi ve bunlar Türkiye'dekilerden çok daha aşırı bir şekilde sadece kendi liderlerine itaat ederlerdi. Halbuki, Atatürk Türk ordusuna itimad edebilirken, İran'ın modern manâda bir ordusu mevcut değildi. En son olarak da İranlılar hayret verici bir sırayla, üretkenliklerini önleyen ve enerjilerini tüketen sıtma, amipli dizanteri ve afyon müptelalığı gibi salgın hastalık belasına uğradılar.

Rıza Şah daha sosyo-ekonomik reformlardan önce, modern bir ordu oluşturup, iç ticareti mahveden, kabile çekişmeleri halindeki tebasını etkisiz kılmayı tasarlıyordu. O, halkın sağlığını da ıslah etmek zorundaydı ve bu sahadaki reformları hiç de küçümsenecek türden değildi. Tahran Pasteur Enstitüsünü kurdu, Tahran Üniversitesinde bir Tıp fakültesi oluşturdu, çok sayıda hastane ve dispanser inşa edildi, tifüs ve kolera salgınlarına karşı büyük çaptaki kampanyalara devam edildi ve 1941'de bunlara paralel olarak halk sağlığı yasası kanunlaştı<sup>12</sup>.

Zira Rıza Şah, ülkesinde düzeni kurmaya ve çok özen gösterdiği sağlığın ıslahı meselesinin kendi inhisarında kalmasına çaba gösteriyordu, ne var ki özellikle hükümdarlığının ilk yıllarında birçok sahadaki reformlarda Atatürk'ü asla yakalayamadı.

Diğer yandan, Rıza Şah'ın Atatürk kadar radikal bir tarzda bilerek ( ve iyi bir mazeretten) tatbik etmediği reformlar da vardı. Kendi idaresine mahsus reformlarda bu kesinlikle doğrudu. Atatürk yeni bir devlet ve yeni bir ülke kurdu. Bunu yapmak için Osmanlı geçmişiyle bütün bağlarını koparmak zorundaydı, ve bu ancak saltanat ile halifeliğin kaldırılmasıyla sağlanabilirdi. Oysa Rıza Şah sadece, şanlı geçmişe sahip eski bir ülkeyi, modern biçimde yeniden canlandırmak ve yaratmak istedi. Böyle istekleri, bu bağlamda, Atatürk'ünkilerden çok Enver Paşa'nınkilere daha fazla benziyordu.

Rıza Şah'ın cumhuriyetçi bir idare şekli kurmaktan çekinmesinin kabul edilebilir nedenleri de vardı. 1924'de Başbakan olduğunda bu fikirle cesurca meşgul oldu. Ancak, çeşitli hadiseler onu bu projeye devam etmekten alıkoydu. Bu sırada ülkenin kontrolünde tam olarak yetkili değildi ve güç kazanması tüccarların ve ulemanın desteğine bağlıydı. Bu sınıflar Türkiye'deki anlayışta bir devletin kurulmasında ve halifeliğin kaldırılmasında incinmiş olduklarından, cumhuriyet ilan edilmesinin kesinlikle karşısındaydılar. Ayrıca onlar, İran'ın cumhuriyetçi bir idare ile yönetilmesi durumunda,

<sup>12</sup> Bu yasayla, zührevi hastalıkların mecburi tedavisi, çiçek hastalığına karşı aşılama ve ihtiyaç duyulduğunda uygun ücretsiz tıbbi bakım kanunlaştı.

doğrudan dini bir devlet olarak Şiizmle alâkasının kesileceği sonucuna inandırıldılar. Kabile liderleri de Rıza Şah'a cumhuriyet karşıtı telkinlerde bulundular, İranlı kabilelerce uyarılan Şah asla herhangi birisinin görünümünde değil , bir Şehinşah olarak ortaya çıktı. Bundan dolayı Rıza Şah'ın 1 Nisan 1924'de "tereddüt edilen cumhuriyetçi idare şeklinde ilerleme sağlanırsa ülkenin refahı daha iyi olacaktır"<sup>13</sup> şeklindeki açıklaması bazı kimseleri şaşkınlığa düşürdü. Bununla beraber Atatürk'ün Türkiye'de bir cumhuriyet kurma fikrini getirmesinde hiç çocuğu olmaması gerçeğini de eklemeliyiz. Halbuki Rıza Şah'ın yeni bir hanedan yaratma kararında kuvvetle muhtemeldir ki, erkek çocuklara sahip olması etkilidir. Her halükârda, Atatürk'ün tersine şüphesiz bu akıllıca bir karardı, zira Rıza Şah'ın karizması incelendiğinde etkin bir bürokrasi veya sağlam politik bir parti onun için uygun değildi. Onun tek umudu yeni bir hanedan yaratma yolunda devamı sağlamaktı.

Dil açısından bakılırsa, Atatürk ve Rıza Şah'ın ikisi de dile dayanan Avrupa tarzı bir milliyetçiliği savundular. Ancak, Arap harflerinin yerine Latin alfabesinin getirilmesinde ayrıldılar. Atatürk Latin alfabesine geçilmesine taraftardı, çünkü Batıya dönük yeni fikirler geliştirilmesi için Türklerin kültürel miras ve baskıdan kurtarılması gerekecekti; okuma yazma bilmeyenlere bunları öğretmek de kolay olacaktı; böylece Türklerin Avrupa dillerini öğrenmeleri ve Batı teknolojisini kazanmaları kolaylaşacaktı. Zaten yeni alfabede Farsça ve Arapça sesleri karşılayan harfler de olmadığından Türkler, Arapça ve Farsça sözcükleri kullanmaktan vazgeçirilecekti. Rıza Şah Arap alfabesinin kalmasından yanaydı, çünkü o İranlıların kendi kültürleriyle şeref kazanmalarına daha uygundu. Kur'an Arapça harflerle yazıldığı gibi, Firdevsî, Hâfız, Nizamî ve Ömer Hayyam'ın eserleri de böyleydi.

Medeni kanun ve bununla ilgili sonuçlara kadar, Rıza Şah hafifçe ikaz edilmeyi de öğrendi. Afganistan Kralı Amanullah'ın devrilmesi onun üzerinde uyandırıcı bir etki yapmıştı ve onu hassas ilişkileri gözetken bir yöntem takip etmeye inandırmıştı. Şu da eklenmelidir ki, Rıza Şah toplumda temelden bir değişimin gerçekleşmesi ve halkının günlük hayatında en önemli etken olan dinin geri plâna itilmesinde Atatürk kadar kararlı değildi.

Bununla beraber Rıza Şah, duygusalığa kapılma tehlikesiyle savaşında çok cesur olmalıydı. Bunlardan birisi kadınların açılması meselesiydi. Yaygın inanışın tersine Atatürk Türkiye'de türbanı gerçekte asla yasaklamadı. 25 Kasım 1925'de türban "resmî olarak bırakıldı". Türban kullanımına ilişkin bir yasaklama C.H.P.'nin 1935'deki kongresinde tartışıldı, ancak aksine bir hareket olmadı. Öte yandan İran'da 1928-1936 arasına yayılan bir dizi uygulamaya vasıtasıyla peçe resmen yasaklandı. Herşeyden önce bu çelişki garip görünmektedir, çünkü kadınları özgür kılmaya yönelik reformlarında Rıza Şah, genellikle Atatürk kadar radikal yaklaşımlarda bulunmamaktadır<sup>14</sup>. Buna rağmen Rıza Şah, bizim dışımızdaki bir noktadan, övülmeye lâyık bir cazibeye sahipti ve Eliz Sanasarian'ın cümleleriyle "peçesiz kadınların gücü İran'ı batılılaşmış ve gelişmiş dünyaya götüren parlak bir işaretti"<sup>15</sup>. Diğer bir açıklamada ise, sağlam bir inanca sahip olan Rıza Şah'ın ülkesinde herhangi bir değişikliğe, sadece mecburiyetin sebep olduğudur. 1934'de bakanlar kurulunda yaptığı bir konuşmada şunları ileri sürmüştü:

<sup>13</sup> Wilber, *Rıza Şah*, s.79.

<sup>14</sup> Rıza Şah'ın kadınlara yönelik reformları hakkında bilgi için bkz.: Badr ol- Moluk Bâmdâd, *From Darkness into Light: Women's Emancipation in Iran*, Hicksville, N.Y., 1977, s. 55-104; Eliz Sanasarian, *The Women's Rights Movement in Iran*, New York, 1986, s.53-78; Mokhber-os-Saltane, *Khâterât*, s.405-408; Sâdeqîpûr, *Yâdgâr*, s.135-142.

<sup>15</sup> Sanasarian, *The Women's Rights Movement*, s.66.

İran ne kadar ilerlerse ilerlesin, ya da uygarlık ne kadar onun payına düşerse düşsün, İran'ın ilerleme boyutu benim zorlayıcı kanunlarımın ve şahsi otoritemin sonucu olacaktır. Eğer bu otorite olur da kendi fonksiyonunu yitirirse, ilerleme o noktada kesinlikle duracaktır <sup>16</sup>.

Ne olursa olsun, bir kısım gücünmüş din adamlarının ve diğer tepki kitlelerindeki protesto fırtınası sırasında, reformlarında hırslanan Rıza Şah, şahsi otoritesinin gücünü hissetti ve ihtilafı yasalarla devam etmekte çok fazla inatçılık gösterip, şiddetle, bastırıcı önlemler altında bu tehdiye karşılık verdi. İki olay Şah'daki artan duygusallığın miktarını açıkça gösterdi. 1928'de Şahbanu ve maiyeti Hz. Fatma'nın Kum'daki makamında düzenlenen Nevruz kutlamalarına sadece ince türbanlar giyerek katıldılar. Buradaki din adamlarının lideri, halkın içinde Şahbanu'yu azarladı. Bunun üzerine Şah derhal Kum'a gelerek türbeye çizmeleriyle girdi, din adamının sakalından yakaladı ve toplanan kalabalığın önünde sakalını keserek onu vahşice dövdü. İkinci hadise bütün İran okullarındaki bayan öğretmen ve kız öğrencilerin türbansız görünmeleri emrinin çıkarıldığı ve bundan böyle hiçbir ordu mensubunun ortalıkta peçeli bir kadınla görünemeyeceği hakkında bir kararın duyurulduğu 1934 yılında meydana geldi. Bu yaptırımlar kutsal Meşhed şehrinde bir kargaşaya sebep oldu ki, burada öfkeli mollalar hükümet güçlerine çok sert bir şekilde saldırdı ve hacıları onlara karşı direnmeye kışkırttılar. Rıza Şah derhal bir askeri birliği mabede göndererek çok sayıda göstericiyi makineli tüfek ateşine tuttu.

Sonuç olarak Rıza Şah'ın reformlarının Atatürk'ünkiler gibi birbirine bağlı, bütünlük içerisinde olduğu söylenemez. Diğer bir sonuç da, Pehlevizm söyleminin Atatürk'ün söylemlerinden birisi olmadığıdır. Gazi'nin tersine Şah iyi tasarlanmış bir programla organize olmuş bir devrimci hareketin başında değildi. İran'ın kuzeyine uzanan demiryolu muhtemelen onun en müessir icraatıydı. Ne var ki, Atatürk gibi, asırlardır uyuyan insanlarını uyandıran bir meşalenin taşıyıcısı olmadı.

Çev.: Hasan Mert

<sup>16</sup> Mokhber-os-Saltane, *Khâterât*, s.404.